МАТЕРІЯЛИ, ТВОРЧІ ПОРТРЕТИ

Марія Макара

МАРІЯ БАЙКО: СПІВАЧКА, ПЕДАГОГ, КОЛЕГА

Про Народну артистку України, лауреата Державної премії ім. Тараса Шевченка, професора ЛНМА Марію Байко писати легко, але водночас існує небезпека недостатньо висвітлити багатогранну діяльність цієї непересічної особистості. Адже Марія Яківна – неповторна камерна співачка з теплим ліричним сопрано, прекрасний ансамбліст унікального вокального тріо сестер Байко, професор, викладач, яка виховала ряд відомих співаків, невтомний збирач лемківського фольклору.

Народжена на Лемківщині, Марія Байко пережила з усіма своїми родичами і близькими трагедію сумнозвісної операції «Вісла», в результаті якої самобутній етнос був позбавлений рідної землі.

Залишивши в дитинстві свій край, Марія Яківна ніколи не забувала про своє коріння. Вона була завжди була патріоткою своєї покинутої Батьківщини, завжди пропагувала неповторний лемківський фольклор. Є діяльним членом Товариства лемків у Львові, не раз виступала з їх хоровим колективом «Лемковина». Завдяки наполегливій праці вона здобула високу освіту й стала відомою співачкою.

З Марією Байко мене поєднала багатолітня спільної праці у Львівській консерваторії. Розпочала працювати в її класі концертмейстером десь з 1971 року, після Тетяни Воробкевич, яка згодом перейшла на педагогічну роботу до музичної школи-десятирічки. На той час Марія Яківна була вже доцентом, провадила активну концертну діяльність як в складі вокального тріо сестер Байко та як камерна співачка. Вражала її активність, працездатність, принципове ставлення до виконавської та педагогічної роботи. Студенти мали змогу на прикладі свого викладача пізнати різні труднощі обраної професії, яка вимагала великих затрат часу, особливого режиму, самопосвяти.

У класі навчалося переважно 6–7 студентів, здебільшого сопрано. Було декілька тенорів – В. Біль, І. Попов, Ю. Гуреш. До цього в класі Марії Яківни навчалися І. Попович (сьогодні Народний артист України, лауреат багатьох конкурсів), Б. Іваноньків (Заслужений артист України, доцент Тернопільського педагогічного університету). По-різному склалася професійна доля кожного з них. До своїх студентів Марія Яківна ставилася дуже вимогливо. Вона вимагала повної віддачі

своєму фахові. Своїм професійним та життєвим прикладом намагалася підготувати студентів до майбутнього творчого життя. Адже всім відомо, що доля співака буває досить важкою і непередбачуваною, вимагає самодисципліни й організованості. Марія Яківна цікавилася проблемами студентів їхнім побутом, режимом. давала поради. В 1973 році моїми першими випускниками в її класі були Г. Чорноба (сьогодні Заслужена артистка Росії, солістка Великого театру в Москві), та М.Майчик (багаторічний викладач вокалу в Львівському музичному училищі ім. С. Людкевича). В той час Марія Яківна підтримувала тісний контакт зі своєю вчителькою Одаркою Карлівною Бандрівською, яка постійно цікавилася професійним розвитком студентів. Не раз студенти приходили на вулицю М. Шашкевича тримати іспит перед авторитетним педагогом.

До репертуару студентів входили вокалізи, оперні арії, романси, обробки народних пісень. Байко при виборі репертуару виходила з професійних спроможностей студента. Урок починався з традиційних вправ на різні види вокальної техніки. Вокальні вправи мали привести голосовий апарат студента до робочого стану. Далі йшла робота над творами. Байко в своїх інтерпретації виходила від слова, змісту виконуваного твору, голосоведення було засобом виразу, а не самоціллю. Часто викладач показувала голосом окремі місця, зупинялася на роботі вокального апарату. На уроках Марія Яківна була надзвичайно активною, повністю віддавалася праці й вимагала цього від студентів. Вона прискіпливо ставилася до слова, втілення задуму композитора, пропонувала власну інтерпретацію і максимальне використання барв власного голосу. Мені довелося як концертмейстеру бути свідком розвитку таких відомих співаків як Галина Чорноба, Народні артистки України Лідія Кондрашевська, Марія Зубанич, Заслужені артистки України Надія Петренко, Світлана Мамчур, лауреат конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка Лідія Вальтерова, дипломантка цього ж конкурсу Сюзанна Фрадіна-Порецька, солістки філармоній Люба Клопотовська-Ріхтер, Таїсія Дзюбич, Люба Щибчик.

Основним педагогічним принципом професора Марії Байко є природне звучання голосу на дихальній опорі в усьому діапазону разом з чітко увиразненим словом. Цього можна досягти самовідданою працею, індивідуальним аналізом власних відчуттів правильності голосоведення. Ці засади вона втілила у своїй багаторічній діяльності камерної співачки. Її голос, доведений до досконалості, до сьогодні звучить рівно в усьому діапазоні. Крім цього, співачка інтуїтивно вміла швидко вилікуватися від різних хвороб вокального апарату. Простими й ефективними методами лікування вона ділилася зі своїми студентами. Як педагог, Марія Яківна дуже обережно ставилася до голосу студентів, часто посилала їх на консультації до фоніатра. Її педагогічним кредо є зберегти голос початкуючого співака на довгі роки, не форсувати його під час навчання. Особливу увагу звертає на розподіл сили вокального звучання впродовж усього твору, навчає зберігати силу в теситурних кульмінаціях, не форсуючи звуку. Кожна теситурна нота повинна мати свій розвиток («нота в перспективі»), кожен твір повинен мати свій розвиток не тільки драматургічний, але й звуковий.

У вересні 1973 року Україна святкувала 100-річчя від дня народження Соломії Крушельницької. Тоді вийшов збірник «Українські народні пісні з репертуару Соломії Крушельницької» і платівки з її записами. Марія Байко зі своїми студентами з успіхом взяла участь в урочистостях з нагоди ювілею в Тернополі. Через свого викладача Одарку Бандрівську, племінницю С. Крушельницької, Байко вважала своїх студентів наступниками школи Крушельницької.

В 70–80-х роках Марія Яківна мала дуже багато концертних виступів як в складі тріо сестер, так із сольними програмами. В їхньому виконанні постійно звучали нові твори українських композиторів, зокрема львівських: А. Кос-Анатольського, С. Людкевича, М. Колесси, Є. Козака, Д. Задора. В. Флиса, Б. Фільц, М. Скорика і інших. Багато творів було написано саме для цього унікального тріо і прозвучали вперше у виконанні співачки та її сестер. Байко та тріо були постійними учасниками пленумів і з'їздів Спілки композиторів України, різних представницьких концертів в Україні та за її межами – декади української культури в Азербайджані, Білорусії, гастролі в Алтайському краї, дорогами БАМу (Байкало-Амурської магістралі), які закінчувались у Владивостоці. Були також гастролі в Бельгії, Польщі, Чехословаччині, Америці. Це добре свідчить про авторитет співачок на всеукраїнському та міжнародному. В цей час сестри стають заслуженими, згодом народними артистками України, лауреатами державної премії ім. Шевченка.

Спершу як концертмейстер з Марією Байко та сестрами співпрацювала Тетяна Лагола, доцент кафедри концертмейстерства Львівської консерваторії, згодом її заступила Ярослава Матюха, сьогодні професор, завідувачка кафедрою концертмейстерства ЛНМА, заслужена артистка України.

Марія Байко з великою пошаною та любов'ю відносилась до виконання, зберігання та примноження народної пісні. Народна пісня стала невід'ємною складовою обширного репертуару співачки та її сестер. 1976 року вона видала невелику збірочку лемківських пісень, записаних від своєї матері «Стелися барвінку»; 1980 року вийшов збірник «Українські народні пісні в обробці С. Людкевича», упорядником якого була М. Байко; 1982 року видано збірник «Українські народні пісні з репертуару Марії Байко» (упорядник Тетяна Лагола). Вінцем цієї праці стало видання «Антології лемківської пісні» у 2005 році. Таке відношення до народної пісні М. Байко прищеплювала своїм студентам. Вона першою в консерваторії започаткувала виконання студентами на іспитах народної пісні a capella. Окрім цього, Марія Яківна постійно цікавилася і втілювала в життя нові зразки фольклору. Мені запам'ятався неповторний концерт з народних пісень, зібраних Іваном Франком, який підготували студенти класу. Це була ще одна сторінка з багатогранної спадщини великого поета. Любов до народної пісні перейняла від свого викладача Люба Клопотовська, яка захопилася збиранням та виконанням народних пісень і видала збірку «Високе небо галицької пісні» з свого репертуару та записів (Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. 204 с.).

До Марії Яківни зверталося багато початкуючих композиторів, які приносили свої твори для виконання. Співачка завжди дуже доброзичливо ставилася до всіх.

Намагалася дати свій імпульс для подальшого життя новому твору, залучала до виконання і студентів свого класу. Вона ніколи не відмовлялася від виступів, для неї не було важливо де він має відбутися, важливим було донести до людей кращі твори українських композиторів, важливою була просвітницька місія. Марія Яківна та її сестри виконали велику кількість камерно-вокальних творів вперше. Завжди дуже докладно працювала над вивченням та виконанням нових творів, через текст вкладала їх в голос, шукала власні засоби виразу. У кожному творі по-своєму вона втілювала творчий задум композитора. На згадку приходять чудове глісандо в солоспіві «Тайна» С. Людкевича, заключний вокаліз в «Колисковій» М. Колесси, яскрава образність в «Коломийках» Р. Сімовича, неповторне виконання романсу «Сирітка» Б. Фільц. ЇЇ виконання багатьох творів українських композиторів стало еталонним, що добре засвідчують аудіозаписи. Можна назвати ряд камерних творів композиторів і серед них «Я марила всю ніченьку» М. Колесси, «Гаданочка», «Серед села дичка» Д. Задора, «Тайна», «Одна пісня голосненька», «Про ніженьки» С. Людкевича та багато інших. Окреме дослідження можна присвятити виконанню М. Байко обробок українських народних пісень, зокрема лемківських, багато з яких обробок було здійснено композиторами при співпраці з співачкою.

Особливо тісною була робота над народними піснями з Миколою Колессою. Адже композитор був неперевершеним майстром обробки народної пісні, в якій проста, на перший погляд, мелодія завдяки майстерному супроводу перетворюється у витончену мініатюру. Марія Яківна дуже цінила обробки М. Колесси, особливо їх гармонічну першооснову, фортеп'янне «тло», втілення неповторності колориту народного джерела. Більшість з них прозвучали вперше у виконанні Марії Яківни. Композитор постійно був присутній на останніх репетиціях, уважно вслухався і давав поради щодо звучання твору. Неповторним стало виконання М. Байко солоспівів композитора, особливо циклу «В краю квітучої вишні» (сл. Такубоку) та романсу «Я марила» (сл. Л. Українки).

Марію Байко поєднує багаторічна дружба і творча співпраця з композиторкою Богданою Фільц. Багато її творів було вперше виконано саме Байко. Мені особливо запам'яталася праця над романсом «Сирітка» на слова Шевченка (цей романс був написаний ще під час навчання в консерваторії і присвячений Людкевичеві, викладачеві композиторки). Співачка намагалася барвами свого голосу передати контраст картини радості дітей на Великдень, де кожен вихвалявся своїми подарунками та «радости» убогої сирітки, яку було запрошено на обід. Солоспів «Задзвеніли струни» (сл. О. Олеся) ми вивчали до ювілейного концерту композитора. Надійшли сестри Ніна та Даниїла і прекрасний твір несподівано органічно зазвучав у виконанні тріо. Так він і був виконаний у Києві, хоча пізніше в збірнику виданий для сольного голосу. Мені не раз приходилося виступати з Марією Байко та сестрами. Останньою нашою роботою була підготовка програми концерту для Днів культури України у Франції у1999 році. Співачка підготувала багато нових творів різних композиторів, серед них і французьких композиторів, але неодмінно в програмі були твори Колесси, Людкевича, Фільц, народні пісні, виконання яких сприймалося надзвичайно тепло.

До всього, за що Марія Яківна бралася, вона відносилася з великою відповідальністю, не зважаючи на різні обставини. Вона успадкувала від своєї Мами вміння бути доброю господинею, допомагати у всьому своїм синам, якими тепер може пишатися, бути опорою для свого чоловіка Василя Одрехівського, відомого скульптора, займатися творчою та педагогічною роботою. Встигати все, при цьому залишатися чарівною, привабливою, з великим почуттям жіночого гумору.

Вона завжди була в творчому пошуку, знаходила, переписувала, транспонувала, вивчала те, що було забуте, або виконувала твори вперше. Найбільше співачка присвятила уваги українським творам. Її громадянська позиція була спрямована на підтримку та розвиток української культури в непростий час 70–80-х років. Марія Байко вважала справою честі відновити давно забуті та невиконувані твори галицьких композиторів Дениса Січинського, Ярослава Лопатинського, Віктора Матюка, виступила з монографічними сольними програмами з творів Барвінського, Людкевича, записала низку творів українських композиторів як соло так і в складі тріо, також було створено музичний фільм у супроводі Ярослави Матюхи. Разом з цим співачка є надзвичайно організованою, в її архіві зберігаються програми чи не всіх їх виступів, рецензії, програми студентів, яких вона заохочувала до впорядкування своєї творчої біографії.

Охоплюючи поглядом пройдений шлях Марією Байко, можна впевнено сказати, що її творча, педагогічна та громадська діяльність є вагомим надбанням української культури.